

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: مردم شناسی

عنوان:

فرهنگ شعربافی در کاشان و تاثیر آن بر مناسبات زندگی ایشان

استاد راهنما:

دکتر اصغر عسکری خانقاه

استاد مشاور:

دکتر عسگری نوری

پژوهشگر:

محمد رضا کاشانی

تابستان ۱۳۹۳

تقدیم به:

پدر بزرگ که عمری به شعر بانی سپری کرد و مادر بزرگ به قالیبانی.

تقدیم به مادر و پدر عزیزم که هستی شان را بر پرورش من سپری کردند.

تقدیم به همسر عزیزم و فرزند دلبندم که ببارداری مشوق من در زندگی و تحصیل بودند.

و تقدیم به هنرمندان گمنام شعر بانی که در کارگاه های تاریک و نمناک، هستی خود را فدا کردند تا باعث

سر بلندی و صلابت فرهنگ اصیل ایرانی در جهان شوند و اکنون نامی از آنها نیست و آنها که هم اکنون

هستند و عمر و هنر شان در شرف خاموشی است.

تقدیر و تشکر:

پاس بیکران پروردگار بیکتار که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش، نمونه‌مان شد و به ہم‌نشینی رهروان علم و

دانش مصتخرمان نمود و خوشه‌چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت.

در ابتدا از استاد فرزانه و فریخته جناب آقای دکتر عسکری خاتقاه که دیدگاه ژرف‌انگر مشاهده و مشارکت در مردم

شناسی و اصول پژوهش را از ایشان آموختم و حاصل آموخته‌هایم بارها بهمان‌هایی‌های دلسوزانه و استادانه ایشان در پایان

نامه به شمر نشست و هر آنچه از فرهنگ و مردم‌شناسی آموختم حاصل زحمات ایشان بوده است و تشکر ویژه از

استاد بزرگوار دکتر عسکری نوری که همواره از ر، بنمودها و بذل الطاف ایشان بهره‌مند شدم و مشاوره‌های

ارزشمندشان را هکشی‌های کار این تحقیق و دوران تحصیل بود.

تعهدنامه اصالت پایان‌نامه کارشناسی ارشد

اینجانب محمدرضا کاشانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۸۰۴۶۶۰ در رشته علوم اجتماعی- مردم شناسی که در تاریخ ۹۳/۰۶/۲۶ از پایان نامه خود تحت عنوان: «فرهنگ شعربافی درکاشان و تاثیر آن بر مناسبات زندگی ایشان» با کسب نمره ۱۸ و درجه عالی دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱- این پایان‌نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: محمدرضا کاشانی

تاریخ و امضاء: ۹۳/۳۶/۲۶

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۳/۰۶/۲۶

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای محمدرضا کاشانی از پایان نامه خود دفاع نموده و با
نمره ۱۸ هجده تمام با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

دکتر اصغر عسکری خانقاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	واژگان کلیدی
	شرح مفاهیم
	فصل اول: کلیات تحقیق
۴	مقدمه
۹	(۱-۱) بیان مسئله
۱۱	(۲-۱) اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۲	(۳-۱) اهداف تحقیق
۱۲	(۴-۱) روش تحقیق
۱۳	(۵-۱) ابزار تحقیق
۱۳	(۶-۱) سئوالات تحقیق
۱۴	(۷-۱) قلمرو تحقیق
۱۴	(۸-۱) جامعه آماری
۱۴	(۹-۱) زمان تحقیق
۱۴	(۱۰-۱) مشکلات تحقیق
	فصل دوم: ادبیات تحقیق (مطالعات نظری)
۱۶	(۱-۲) مکان و قلمرو جغرافیایی
۲۰	(۲-۲) موقعیت جغرافیایی و آب و هوایی کاشان (جمعیت، نژاد، زبان و...)
۲۵	(۳-۲) تاریخچه شعربافی و جولاهی در کاشان
۲۷	(۱-۳-۲) شکوفایی شعربافی کاشان
۳۰	(۴-۲) پیشینه تحقیق
۳۰	(۱-۴-۲) کتابها
۳۲	(۲-۴-۲) مقالات و پژوهش ها و پایان نامه ها
۳۳	(۵-۲) مطالعات نظری
۳۳	(۱-۵-۲) تاریخچه تحولات ابریشم و نساجی در ایران و جهان
۳۵	(۲-۵-۲) نساجی قبل از سلسله هخامنشی

- ۳۷ ۳-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در دوران هخامنشی
- ۳۸ ۴-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در دوران اشکانیان
- ۳۹ ۵-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در دوران ساسانیان
- ۴۰ ۶-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی پس از ساسانیان تا عصر مغول
- ۴۱ ۷-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی از دوره مغول تا صفویه
- ۴۲ ۸-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در دوره صفویه
- ۴۵ ۹-۵-۲ تاثیرات صنعت ابریشم در زمان صفویه بر مناسبات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کشور
- ۴۶ ۱۰-۵-۲ مهم‌ترین مراکز و میزان تولید ابریشم در دوران صفویه
- ۴۸ ۱۱-۵-۲ علل اتخاذ سیاست انحصار ابریشم در زمان صفویه
- ۴۹ ۱۲-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در زمان حکومت قاجاریه
- ۵۱ ۱۳-۵-۲ صنعت ابریشم و شعربافی در دوره پهلوی
- ۵۲ ۱۴-۵-۲ نساجی و تحولات ابریشم از آغاز جمهوری اسلامی تاکنون
- ۵۲ ۱۵-۵-۲ شعربافی کاشان از دیدگاه سیاحان
- ۵۹ ۱۶-۵-۲ شرح شعرگونه ای برآشنایی با کاشان و شعربافی به نقل از محقق
- فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق و چارچوب نظری**
- ۶۲ ۱-۳ روش تحقیق در علوم انسانی و مردم‌شناسی
- ۶۴ ۲-۳ چارچوب‌های نظری پژوهش
- ۶۴ ۱-۲-۳ مکتب کارکردگرایی
- ۶۶ ۲-۲-۳ مکتب تفسیرگرایی
- ۶۸ ۳-۲-۳ مکتب اشاعه‌گرایی
- فصل چهارم: یافته‌های توصیفی
- ۷۲ ۱-۴ تعریف شعربافی
- ۷۳ ۲-۴ ویژگی کارگاه‌های شعربافی
- ۷۴ ۳-۴ اجزا و عناصر دستگاه شعربافی
- ۷۴ ۱-۳-۴ نور
- ۷۵ ۲-۳-۴ دفتین
- ۷۶ ۳-۳-۴ مطیت
- ۷۶ ۴-۳-۴ وردها
- ۷۸ ۵-۳-۴ شفتیرک

۷۸	۶-۳-۴) ماکو (مکو)
۷۹	۷-۳-۴) ماسوره
۸۰	۸-۳-۴) دندانان
۸۰	۹-۳-۴) عروسک (ساز)
۸۰	۱۰-۳-۴) قرقره
۸۰	۱۱-۳-۴) منجنیق
۸۱	۱۲-۳-۴) خرک
۸۱	۱۳-۳-۴) پاتخته
۸۲	۱۴-۳-۴) قلبیک
۸۲	۱۵-۳-۴) سوک
۸۲	۱۶-۳-۴) کیسه خاک
۸۳	۱۷-۳-۴) نی اشدی
۸۳	۱۸-۳-۴) باوه
۸۳	۱۹-۳-۴) میل چوب
۸۳	۲۰-۳-۴) تیرسازبند
۸۳	۲۱-۳-۴) کنینجک
۸۳	۲۲-۳-۴) بادومک
۸۳	۲۳-۳-۴) قرقره چک
۸۳	۲۴-۳-۴) موشک
۸۳	۲۵-۳-۴) بند چک
۸۳	۲۶-۳-۴) چرخ ماسوره پیچی
۸۴	۴-۴) فعالیت های مقدماتی شعربافی
۸۵	۱-۴-۴) چله دوانی
۸۷	۲-۴-۴) رنگریزی
۸۸	۱-۲-۴-۴) ابزار و مواد مورد نیاز در رنگریزی سنتی
۸۹	۲-۲-۴-۴) دندانان های اسیدی و بازی رنگریزی
۸۹	۳-۴-۴) تابندی
۹۰	۴-۴-۴) شومالی (آهاردادن) و مواد لازم
۹۲	۵-۴-۴) طراحی و طرح های رایج در شعربافی

۹۴	۵-۴)مراحل بافت پارچه
۹۴	۱-۵-۴)ماسوره پیچی
۹۴	۲-۵-۴)پایین آوردن قلبک ها
۹۴	۳-۵-۴)اشدی بردن(آشتی بردن)
۹۵	۴-۵-۴)موم مالی
۹۶	۵-۵-۴)پوش دادن
۹۶	۶-۴)عملیات بافت پارچه
۹۶	۱-۶-۴)سیستم بافت
۹۶	۲-۶-۴)روش بافت
۹۷	۷-۴)آهاردادن یا آبکشی
۹۸	۸-۴)محصولات شعربافی
۹۸	۱-۸-۴)ترمه
۹۸	۱-۱-۸-۴)انواع ترمه
۹۹	۲-۱-۸-۴)نقوش ترمه
۹۷	۳-۱-۸-۴)کاربرد ترمه در گذشته و حال
۱۰۰	۲-۸-۴)زری یا زربفت
۱۰۰	۱-۲-۸-۴)مواد اولیه برای زری بافی
۱۰۱	۲-۲-۸-۴)دستگاه‌های بافندگی زری بافی
۱۰۱	۳-۲-۸-۴)رنگ‌ها و نقش‌ها در زری بافی
۱۰۳	۳-۸-۴)مخمل بافی
۱۰۵	۴-۸-۴)دارایی بافی (ایکات)
۱۰۸	۹-۴)پارچه های شعربافی کاشان
۱۰۹	۱۰-۴)دیگر محصولات شعربافی
۱۰۹	۱-۱۰-۴)پرده بافی
۱۰۹	۲-۱۰-۴)رولحاف بافی
۱۰۹	۳-۱۰-۴)شمه بافی
۱۰۹	۴-۱۰-۴)چادر شب بافی
۱۱۰	۵-۱۰-۴)دستمال بافی
۱۱۰	۶-۱۰-۴)قناویز

۱۱۰	۴-۱۰-۷) احرامی بافی
۱۱۰	۴-۱۰-۸) دندانی بافی
۱۱۰	۴-۱۱) کارکردهای شعربافی
۱۱۰	۴-۱۱-۱) کارکرد طبی پارچه های ابریشمی شعربافی
۱۱۱	۴-۱۱-۲) کارکردها فرهنگی پارچه های شعربافی
۱۱۲	۴-۱۱-۳) کارکردهای اقتصادی شعربافی
۱۱۲	۴-۱۲) باورها و اعتقادات در شعربافی
۱۱۳	۴-۱۳) فرهنگ شعربافان
۱۱۴	۴-۱۴) ازدواج سنتی شعربافان در دوران قاجاریه به روایت تصویر
۱۱۵	۴-۱۵) تاثیر خراطی در تولید و پیشرفت فن آوری دستگاه های شعربافی
۱۱۶	۴-۱۶) علل اضمحلال و افول شعربافی
۱۱۶	۴-۱۷) وضعیت امروز شعربافی
۱۱۷	۴-۱۸) گام های برداشته شده جهت احیاء شعربافی
۱۲۲	۴-۱۹) شعربافی در مکه برای بافت پرده کعبه
۱۲۳	۴-۲۰) آموزش بافت پارچه در اروپا برای سالمندان و کودکان به نقل تصویر
	فصل پنجم: جمع بندی و نتایج مهم پژوهش
۱۲۷	۵-۱) تاثیرات تجارت ابریشم بر مناسبات کشور
۱۲۷	۵-۲) علل بقای شعربافی و کارکردهای آن
۱۲۸	۵-۳) تاثیر باورها و اعتقادات در فرهنگ شعربافی
۱۲۸	۵-۴) کارکردهای آئینی و نماد شناسی تفسیرگرایی در شعربافی
۱۲۹	۵-۵) کارکردهای قومی و ملیتی در شعربافی
۱۳۰	۵-۶) عوامل تاثیر گذار بر نحوه پوشش جامعه ایرانی
۱۳۰	۵-۶-۱) دین باوری و تاثیر آموزه ها و اعتقادات دینی
۱۳۰	۵-۶-۲) عوامل خاص زیست بوم هر منطقه
۱۳۱	۵-۶-۳) شان و منزلت های خاص اجتماعی
	منابع و ماخذ
۱۳۳	نشریات و مقالات
۱۳۴	پایان نامه ها
۱۳۴	مصاحبه شوندگان

فهرست عکس ها

صفحه	عنوان
۱۸	(عکس ۱-۲) تپه باستانی تمدن سیلک
۱۹	(عکس ۲-۲) خانه طباطبایی ها در محله سلطان امیر احمد جنب کوچه سنگ پلویی
۲۵	(عکس ۳-۲) کارخانه نساجی ابتدایی در دوره قاجاریه
۲۷	(عکس ۴-۲) کارگاه شعربافی در دوران قاجاریه
۲۹	(عکس ۵-۲) رونمایی از لباس زنان سیلک
۷۵	(عکس ۱-۴) نورد
۷۶	(عکس ۲-۴) دفتین و مطیت
۷۷	(عکس ۳-۴) ورد
۷۸	(عکس ۴-۴) ماکو
۷۹	(عکس ۵-۴) ماسوره پیچی
۸۰	(عکس ۶-۴) عروسک و قرقره و منجنیق
۸۰	(عکس ۷-۴) پاتخته
۸۲	(عکس ۸-۴) قلنبک، سوک، کیسه شن
۸۴	(عکس ۹-۴) چرخ ماسوره
۸۵	(عکس ۱۰-۴) چله دوانی
۸۷	(عکس ۱۱-۴) چله دوانی
۸۸	(عکس ۱۲-۴) رنگریزی
۹۰	(عکس ۱۳-۴) تابندی
۹۱	(عکس ۱۴-۴) ساختن لنگه (جمع کردن قلنبک ها)
۹۲	(عکس ۱۵-۴) آهار دادن کار
۹۳	(عکس ۱۶-۴) طراحی
۹۳	(عکس ۱۷-۴) طراحی (وارد کردن تارنخ ۳ تا ۳ تا داخل دنداننه یا شاننه)
۹۵	(عکس ۱۸-۴) اشدی بردن
۹۵	(عکس ۱۹-۴) موم مالی
۹۹	(عکس ۲۰-۴) ترمه
۱۰۰	(عکس ۲۱-۴) نمونه کار زری دوزی شده
۱۰۲	(عکس ۲۲-۴) استاد حبیب الله طریقی - استاد زری بافی

- ۱۰۳ (عکس ۴-۲۳) پارچه زری گلابتون بافت یزد
- ۱۰۴ (عکس ۴-۲۴) جلیقه مخمل بافی
- ۱۰۶ (عکس ۴-۲۵) تنها دارایی باف شهریزد
- ۱۰۸ (عکس ۴-۲۶) پارچه های شعربافی کاشان
- ۱۱۴ (عکس ۴-۲۷) ازدواج شعربافان به تصویر لیچ
- ۱۱۷ (عکس ۴-۲۸) مهدی محتشمی برنده مهر اصالت یونسکودر شعربافی و مخمل بافی
- ۱۱۸ (عکس ۴-۲۹) لباس شعربافی توسط مهدی محتشمی با طرح میله ای
- ۱۱۹ (عکس ۴-۳۰) نمونه هایی از پارچه ها و محصولا تولیدی خانم یاسمین
- ۱۲۰ (عکس ۴-۳۱) نمونه ای از شال طراحی شده توسط خانم یاسمین
- ۱۲۱ (عکس ۴-۳۲) برگزاری کارگاه آموزشی کودکان توسط موسسه سی دار
- ۱۲۲ (عکس ۴-۳۳) دستگاه شعربافی برای بافت پرده کعبه
- ۱۲۳ (عکس ۴-۳۴) آموزش بافت پارچه در اروپا برای سالمندان و کودکان
- ۱۲۳ (عکس ۴-۳۵) آموزش بافت پارچه در اروپا برای سالمندان و کودکان
- ۱۲۴ (عکس ۴-۳۶) آموزش بافت پارچه در اروپا برای سالمندان و کودکان
- ۱۲۴ (عکس ۴-۳۷) آموزش بافت پارچه در اروپا برای سالمندان و کودکان

فهرست نقشه ها:

صفحه	عنوان
۱۱	(نقشه ۱-۱) خیابان علوی یا منطقه خانه های تاریخی کاشان کوچه سنگ پلویی
۱۳	(نقشه ۱-۲) نقشه قدیم کاشان
۱۴	(نقشه ۲-۲) نقشه کاشان جدید

چکیده:

حرفه یا هنر-صنعت « شعر بافی » از جمله ابتدایی ترین صنایع دستی بشر درارتباط با تولید پارچه و علی‌الخصوص پارچه های ابریشمی ، مخمل ، زری ، ترمه و غیره می باشد که با دستگاهی به نام چهاروردی این پارچه ها تولید می شوند و آنچه که امروزه به شعربافی معروف است مختص پارچه ها و شال ها و دستمال هایی می شود که برای مناطق کردنشین تولید می شود. تجارت ابریشم و روند- تولید پارچه های اگرچه از زمان هخامنشیان وجود داشته است و در زمان ساسانیان به اوج ترقی خود می رسد، در زمان سلاجقه با حرکت شگفت انگیز توسعه یافت و در زمان صفویه به اوج قدرت و کمال خود رسید و در تعاملات و مناسبات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی کشور خصوصا در همین دوران، بسیار تاثیرگذار بوده است و نهایتا از زمان زندیه و افشاریه و قاجاریه به بعد با بروز پدیده صنعتی شدن و ورود کالاهای مشابه و ارزان اروپایی، این صنعت رو به خاموشی رفت ولی هیچگاه از بین نرفت.

این پژوهش در شهرستان کاشان، محله علوی، کوچه سنگ پلویی، در یک جامعه آماری کوچک شامل دو کارگاه سنتی در شرف تعطیلی، در چارچوب نظریه کارکردگرایی مورد بررسی قرار گرفته است و اصولا انتخاب نظریه کارکردگرایی برای تحقیق مذکور در این است که بقای این حرفه در گروی کارکرد آن بوده است که تاکنون ادامه یافته است ولی در شرف انقراض است.

روش تحقیق در این پژوهش، مشاهده مشارکتی ژرفانگر و حضور مستقیم و مستمر در جامعه تحقیق به همراه مصاحبه با اساتید فن و شاغلان این حرفه می باشد و شعربافی از زوایای مختلف اقتصادی، اجتماعی، ... و از همه مهمتر به عنوان یک فرهنگ یا الگوی فرهنگی بررسی شده است.

واژگان کلیدی: شعربافی، چاروردی، تحولات ابریشم، بافندگی یا جولاهی

شرح مفاهیم

شعربافی (Shárbafi): شعر با فتح شین به معنای موی نازک و باریک در لغت نامه دهخدا نام برده شده است و شعر بافی یا موبافی یا موتابی هنری یا حرفه ای است که از نخ ابریشم برای بافت پارچه های ظریف بهره می برد و در مجموع پارچه بافی خاصی است که مستقیماً با ابریشم سروکار دارد.

چهاروردی (Charvárdi): دستگاه خاص بافندگی یا جولاهی می باشد که در تقریباً تمامی اجزای آن چوبی بوده و دستگاه های بافندگی مدرن از این دستگاه الگوبرداری شده است .

تحولات ابریشم (Silk developments): از آنجایی که این حرفه ارتباط مستقیم با ابریشم دارد لذا در روند تحقیق، تمامی سنوات تاریخی ایران و جهان که تاثیر گذار بر تحولات ابریشم و تولیدات شعربافی بوده است، مورد بررسی قرار گرفته است که منظور محقق از تحولات ابریشم، همین روند زمانی مورد بحث است.

بافندگی یا جولاهی (Knitting-joolahi): در لغتنامه دهخدا عمل بافنده، جولاهیگی، نسج، جولاهی به معنای بافندگی آمده است. بافندگی از گره خوردن یا زیر و زبرافتادن و رد شدن دوتار و رشته در دو جهت افقی و عمودی تشکیل می شود که تار عمودی طول پارچه و تار افقی عرض آن را می سازد. بافندگی توسط مصریان و ایرانیان در ادوار اولیه تاریخ ترقی داده شده است و در یونان و روم نیز پیشرفت هایی نموده است. تا قبل از قرن دوازدهم میلادی بازار های اروپا از پارچه های شرقی مملو بود و با رشد ابریشم بافی در بیزانس از بعد از این تاریخ اروپا نیز در این صنعت ترقی کرد و در نهایت با پیشرفت علم و توسعه اختراعات، به کمک نیروی بخار و انرژی برق صنعت نساجی نیز به پیشرفت و توسعه نهایی خود رسید.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

انسان، این موجود خارق العاده ای که به تعبیر خالق آن « احسن الخالقین » نامیده می شود، از ابتدای خلقت دارای یک زندگی آرام و بی دغدغه بی دردسر نبوده است و با تکیه بر قدرت تفکر به دنبال رفع حوائج اولیه خود، از جمله خوراک، پوشاک و مسکن، جهت ادامه حیات، بوده است. در این گذر او توانسته است با الهام گرفتن از طبیعت و محیط اطراف خود الگوهایی را از طبیعت برداشت نماید و برای رهایی از مشکلات زندگی به دنبال چاره باشد. مثلاً اگر به حیات ماقبل تاریخ بنگریم و به نظریاتی مانند بقای ماموت ها در عصر یخبندان به علت داشتن پشم های موجود در بدنشان و همچنین انقراض آنها در دوران گرمای زمین به همین علت خاص معتقد باشیم، می توانیم به این نکته خاص برسیم که انسان توانسته است با الهام از همین مسایل برای مصونیت یافتن از سرما و گرما به فکر پوشاک مناسب افتاده باشد و از همه مهمتر اینکه با تفکر خاص خود در صدد یافتن راه چاره از طریق ساخت ابزار بوده است. شاید اولین کشف بشر در ساخت ابزار ساختن نیزه برای شکار و محافظت از خود در زمان حملات حیوانات یا قبایل متخاصم بوده است و یا ساختن چاقوهای سنگی کشف شده از تمدن های نخستین بشر که برای کندن پوست حیوانات شکار شده و دیگر امور مورد استفاده قرار می گرفته است، مصداق دیگری برای تایید این ادعا باشد.

«نخستین فسیل یافت شده عضو خانواده انسان» «استرالوپیتکوس»^۱ نام دارد که در ۴ میلیون سال پیش یا احتمالاً در ۵/۵ میلیون سال پیش زندگی می کرده است. این انسان دارای حالت قائم بوده و روی دو پا راه می رفته است وضعیت دستانش به گونه ای بوده است که می توانسته است از اشیاء به عنوان ابزار استفاده کند. تا اینکه در دو میلیون سال پیش نه تنها توانست از ابزار و آلات استفاده کند، بلکه در ساخت ابزار نیز توانا شد» (عسکری خانقاه، شریف کمالی، ۱۳۹۰، ص ۸۷).

^۱ - Australopithecus

بهرتر است بگوییم رفع نیازهای ابتدایی مانند تهیه غذا و پوشاک و سرپناه مناسب که در کنار یکدیگر برای بقای وی حائز اهمیت بوده است موجب شد که انسان ابزار ساز، خانه ساز و یا پوشاک ساز بوجود آید.

«انسانها نه تنها از ابزار استفاده می کنند، بلکه سازنده و خالق آن نیز هستند. تغییر شکل یک سنگ به یک تبر، چاقویا ابزاردیگر، که به وسیله انسان صورت می گیرد، با استفاده شمایانه از یک تکه چوب بسیار متفاوت است. بنابراین به طور اتفاقی ادامه بقای افراد خانواده انسان به ابزاروابسته شد» (همان، ص ۸۹-۹۰).

اکنون اگر فرض کنیم با گذر زمان انسان ماقبل تاریخ توانست با ایجاد ابزارهای اولیه مانند نیزه و چاقوسنگی و پیکان سنگی توانست مشکل تهیه خوراک را حل کند و برای رسیدن به این مقصود با ایجاد زندگی گروهی و دسته جمعی به امر شکار پرداخت و همچنین با ایجاد این زندگی گروهی علاوه بر رفع مشکل ترس ناشی از زندگی فردی و خطرات و بلایای طبیعی، موجبات فرهنگی شدن نسل بشر را فراهم آورده است، خیلی به بیراهه نرفته ایم و سخنی به گزاف نگفته ایم.

«لوی-اشتروس»^۲ می گوید: «انسان را می توان "حیوان ابزار ساز" یا "حیوان اجتماعی" نامید. اگر او را حیوان ابزارساز به شمار آوریم، از ابزاربه سوی نهادهایی می رویم که روابط اجتماعی را ممکن می سازند و این در واقع همان انسان شناسی فرهنگی است. اما اگر مراد از انسان همان حیوان اجتماعی باشد، از روابط اجتماعی شروع کرده، به ابزارو فرهنگ خواهیم رسید و به معنای وسیع کلمه، این خود وسیله بی هست که با آن روابط اجتماعی حفظ شده اند» (عسکری خانقاه، ۱۳۹۱، ص ۱۱۶).

دومین نیاز بشر تهیه مسکن و سرپناه جهت حفاظت از حیوانات و بلایای طبیعی و داشتن محلی امن آرام برای زندگی بود و کم نیاز به امور مصنوعی و هنری و دست یازیدن به ابداعات و اختراعات بوده است.

سومین نیاز حیاتی انسان تهیه و تامین پوشاک جهت حفاظت از گزند سرما و گرما و همچنین بهره گرفتن از مواد طبیعی و طبیعت برای رفع این نیاز بود و شاید بتوان گفت تهیه پوشاک برای حفظ عفت و حیا نیز نقش مهمی برایش داشته است که نشان از گرایش اعتقادی و فرهنگی انسانهاست. قرآن کریم نیز ضمن نعمت و هدیه خواندن لباس از سوی خداوند حکیم می فرماید، «ای فرزندان

^۲ - Claude Lévi-Strauss

آدم، برای شما لباسی فرو فرستادیم که اندام شما را بپوشاند و مایه زینت شما ست و لباس تقوا بهتر است». (قرآن کریم، سوره اعراف، آیه ی ۲۷)

«نیاز به تهیه پوشاک موجبات شکل گیری صنعت نساجی شد و همین نیازها و پاسخگویی آنها توسط انسان موجبات تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی ومدنی شدن انسانها شده است. البته مدت‌های مدیدی طول کشیده است تا انسان مواد اولیه و ابزارهای این صنعت را ابداع نماید و بیشتر محققان تاریخ حیات اجتماعی براین باورند که بارام کردن حیواناتی چون بز، گوسفند و گاو توسط انسانها، به تدریج انسانها به اهمیت پوست در گرم نگه داشتن بدن در ایام سرد زمستان پی بردند و همین کشف به مرور موجب شکل گیری لباس یا پوشش، ابتدا به صورت قطعات جداوسپس لباسهای بریده شده و بعدها دوخته شده و در نهایت لباسهایی که قالب بدن بوده اند، می گردند» (برنال^۳، ۱۳۵۴، ص ۶۲).

اکنون به این نکته باید اشاره شود که انسان با دست یازیدن به امر مهم کشاورزی و دامداری توانست علاوه بر رفع نیاز تهیه خوراک، مشکلات پوشاک خود را نیز به گونه ای بهتر توسعه بخشد و اگر در ابتدا برای پوشش خود از پوست به عنوان لباس استفاده می کرد، با ابداع نخ ریزی از این پوست توانست ابتدای نخ و سپس ابداع پارچه را رقم بزند.

«رواج دامداری در مناطق کوهستانی سردوتهیه پوشاک از پشم در مراحل اولیه و تهیه الیاف به عنوان مواد اولیه درنخ ریزی و پارچه بافی با پیدایش کشاورزی کامل گشت. ابتدا کارگاه های بافندگی در خانواده ها ایجاد گردید و هر خانواده شخصا اقدام به تولید پوشاک می نمودند و به مرور زمان تنوع و تعدد پارچه ها و افزایش شکل و کیفیت آنها و نهایتا تنوع و تعدد مواد اولیه را موجب شد. باستان شناسان و تاریخ دانان دوره پیدایش رشد کارگاه های بافندگی ایران را به هزاره ششم قبل از میلاد در حوزه زاگرس مرتبط می دانند که به صورت یک صنعت خانگی در بیشتر خانه ها رواج داشته است. از آثاری که از حفاریهای "چراغعلی تپه" به دست آمده است آثار نسبتا متنوعی از نخ و نوار و پارچه به دست آمده است. تکه های پارچه، نوارهای قیطان یا نخ های تابیده بدست آمده به خوبی تنوع و پیشرفت نساجی را در آن به ثبت می رساند» (گرانتوسکی^۴، ۱۳۵۹، ص ۴۶-۴۷).

از آنجایی موضوع این پژوهش به امر ابداع پارچه و تولیدات خاص آن در کاشان می پردازد و به دنبال یافتن و اثبات بومی بودن این الگوی فرهنگی در تمدن کهنی به نام « تمدن سیلک کاشان» با

^۳ -John Bernal

^۴ - Edvin Arvidocich Grantovskii